

1. Orde

‘Deze school is een mislukking,’ zei de predikant. Hij keek John vanonder zijn dunne grijze wenkbrauwen ernstig aan. Daarna hief hij zijn gebalde vuist en opende die. De knoestige stok viel uit zijn hand omlaag, op de lessenaar. ‘Gebruik deze. Anders houd je nooit orde.’

John merkte dat de predikant hem aandachtig opnam, nadat hij zijn blik nog even op de stok had laten rusten. Op deze manier leek het spannender dan nodig was, dacht hij. Hij keek uit het raam van het lokaal en zag dat het nog steeds regende. Uit het juist geopende venster kwam een koele stroom. Verfrissend was dat. De geur van stoffige kleren en kachelrook werd al minder.

‘Helaas moet de school soms een tijd sluiten. We worden ertoe gedwongen door het slechte gedrag van de jongens en meisjes uit de fabrieken en kolenmijnen,’ vervolgde de predikant met een handgebaar richting de mijnen. John was er al een keer langsgewandeld. In gedachten hoorde hij het getik van de metalen houwelen en het doffe gerammel van de wagentjes. Geluid van sijpelend water, diep onder de grond. Uren werken, aardedonker. ‘Hoeveel komen er?’ vroeg hij.

De predikant glimlachte. ‘Dat weet je natuurlijk nooit. Ze verzuimen naar hartenlust. Misschien twintig.’

‘Is leren belangrijk voor ze, dominee?’

De predikant keek hem nu bijna verontschuldiging aan. ‘Wat zal ik ervan zeggen ... ze doen het niet gemakkelijk. En om die

reden zou ik je het een en ander over hun gedrag kunnen vertellen. Want ook dat is niet gemakkelijk.’

John stond op en nam de stok tussen duim en vingers. Hij schudde zijn hoofd. Daarna zette hij hem achter de lessenaar in een hoekje, tegen de muur. Toen ging hij weer zitten en bestudeerde het gezicht van de predikant. Hij kende de man sinds gisteren. Op het raam van de school had een advertentie gehangen. *Gevraagd: onderwijzer voor de school in Maryhill. Kom naar de pastorie voor meer informatie.* De volgende dag al bevond hij zich in de school, in de klas, hier. En dat terwijl hij zich eigenlijk had aangemeld voor de stadszending in Glasgow.

‘U bent herder en leraar’, zei John. ‘Uw schapen hebben misschien ook wel eens een tik nodig?’

De predikant boog zich naar hem toe. ‘De roede en de bestraffing geeft wijsheid, zegt Salomo. Maar om je de waarheid te zeggen: je voorganger heeft met afkeer de school verlaten. De onderwijzer dáárvoor kostte het zijn gezondheid, terwijl diens voorganger dol werd van de plagerijen.’

‘Dat is ... bemoedigend’, zei John. ‘Toch gebruik ik de stok niet. Misschien als laatste hulpmiddel.’ Hij zweeg even, en toen vervolgde hij: ‘Mijn moeder bracht me gevoel voor humor bij. Dat is sterker dan de dikste knuppel.’

De predikant leek over zijn woorden na te denken. ‘Vertel eens iets over je moeder’, zei hij ineens. ‘Je zegt dit niet zomaar. Over de stok zijn we uitgepraat, verwacht ik.’

‘Mijn moeder ...’ John liet een stilte vallen. Hij herinnerde zich de opgewektheid van zijn moeder.

‘Ik zie dat je haar liefhebt’, zei de dominee.

John besloot hem er iets van te vertellen. ‘Toen mijn moeder een meisje was, woonde ze bij een oudoom en oudtante. Iedereen

noemde hen de oude Adam en Eva. Ze had weinig afwisseling in die stille woning aan de rand van de heide. Tot ze een jongeman in de gaten kreeg, die elke dag op hetzelfde uur langskwam. Blond haar, ernstig.’

‘Je vader?’ vroeg de dominee. John merkte dat de man vol belangstelling naar hem zat te luisteren. De aanstaande onvoorspelbare schooldag had hem nerveus gemaakt, maar de kalme interesse van de predikant bracht zijn zenuwen weer onder controle.

‘Ja, dat werd hij’, zei hij. ‘Mijn moeder zag de jongeman aan komen lopen, boek in de hand. Hij ging in het bos zitten, las, sprak teksten uit en knielde ten slotte onder een boom – nadat hij zijn brede Schotse muts opzij had gelegd – en was in gebed. Elke dag, zelfde tijd. Ze wist alleen dat hij kousenwever was, maar had hem nooit gesproken.’

De ogen van de dominee waren onafgebroken op hem gevestigd en dat maakte dat hij verder vertelde. ‘Goed, mijn moeder ging naar buiten, dol als ze was op grappen en plagerijtjes. Ze sloop dichterbij en nam zijn muts. Die hing ze op aan een tak. Daarna zocht ze snel een mooi plekje om zijn verwarring van een afstandje te bekijken.’

‘Daar kreeg ze spijt van’, zei de dominee. Zijn gezicht glom. Hij strengelde zijn vingers in elkaar.

John zei: ‘De volgende dag deed ze het weer.’

‘Er zijn mensen die een grap twee...’

‘Ja, en dat begreep ze toen’, zei John vlug. ‘Ze zag hem die tweede keer een tijdlang met de muts in de hand staan rondkijken, in verwarring, enigszins verschrikt. En daar was het: eerst medelijden, daarna schaamte, ten slotte liefde.’

John sloot even zijn ogen en zag zijn moeder haarscherp voor zich.

‘Hoe loste ze het op, meester Paton?’

‘Ze hing de dag erop een briefje aan de boom. *Zij die uw muts wegnam, schaamt zich. Ze heeft grote eerbied voor u en verzoekt u voor haar te bidden. Moge zij net zo’n goede christin worden als u een christen bent.*’

Hij glimlachte bij de gedachte hieraan en maakte toen snel zijn verhaal af. ‘De blonde jongeman zag ineens een engel aan komen lopen, met een melkemmer in de hand. Ze neuriede zelfs een vrolijk Schots liedje. Kortom, ze werden verliefd en trouwden. Later plaagde mijn vader haar ermee. Dan vroeg hij met welke bedoeling ze toch die muts had weggepakt.’

De dominee sloeg met zijn hand op tafel en sprong op. ‘Prachtig. Hoe heten ze?’

‘Janet en James.’

‘Graag hoor ik er meer van, John.’ Hij liep naar de deur en draaide zich om. ‘Van harte sterkte. Gods zegen, deze dag en daarna. Wees sterk.’

* * *

De achttien leerlingen op de dagschool vroegen veel van hem, hij moest heel duidelijk zijn. Na schooltijd probeerde hij wat op adem te komen. Voor de avondlessen begonnen, kwam een vriendelijke jongeman binnen.

‘Ik wil graag leren boekhouden,’ vertrouwde hij hem toe, en kroop in een hoekje achterin.

John keek hem aan. Hij hield ervan mensen bij de eerste ontmoeting in de ogen te zien. Meteen zei hij: ‘Nee, vertel wat je echt komt doen.’

Er gleed verwarring over het bescheiden gezicht van de jonge-

man. Toen knikte hij. Hij sprak zacht langs zijn hand, die hij rechtop naast zijn mond hield. 'Ik kom ervoor zorgen dat ze u niet persoonlijk beledigen.'

John schudde zijn hoofd, zijn kiezen strak op elkaar. Hij had zich vast voorgenomen de jeugd met liefde te gaan regeren, maar hoe dan ook te *regeren*. 'Je bent niet bang mij juist dáármee te beledigen?' zei hij. 'En waarom is iedereen hier zo bezorgd?'

'Iedereen?' vroeg de jongeman.

'Ach nee, niet iedereen. Goed, welkom. We zullen zien. Het is nog maar de vraag of ik jou kan leren boekhouden.'

's Avonds kwamen er twintig scholieren. Het was onrustig, John liet hen schrijven. Gelach kroop voorzichtig omhoog, maar werd telkens nadrukkelijker. John vroeg om stilte, beval sommige leerlingen dingen over te doen. Hij ging op een jongen achter in de klas af en omschreef zo helder mogelijk het gedrag dat hij van hem verwachtte.

De student boekhouding deed niets, maar ging keer op keer verzitten, alsof hij voortdurend twijfelde tussen ingrijpen of afwachten. John dreigde niet, nergens mee. Toen eindelijk alle leerlingen de school hadden verlaten, ook de jongeman, ging hij aan zijn lessenaar zitten. Het was donker en het regende zacht, de hele dag al, net als de vorige dag. Een tijdlang was hij in gebed. Toen hoorde hij ze weer, de roepstemmen, van heel ver weg.

Hij sprong op en liep tussen de banken van het lokaal door naar achteren. Hij deed al geen moeite meer om het de kop in te drukken, te verstommen of te overstemmen. Hij luisterde en het was ontzaglijk. Het groeide en steeg mijlenver uit boven het geknoei van deze dag, deze avond.

Hij staarde in het donker naar de grote wereldkaart aan de wand, naar vlekjes in de oceaan, die eigenlijk niet eens zichtbaar waren.

Niemand vertelde de verlorenen waar ze het zoeken moesten. En de jeugd hier treiterde hem waar hij bij stond.

Door het donker liep hij naar zijn tas, nam die op en pakte de stok van de dominee. Hij bevoelde het gladde hout, met hier en daar een knoestig uitsteeksel. Toen zette hij hem weer terug.

‘Ik moet ze lijfelijk begrenzen,’ mompelde hij. ‘Eén of twee keer misschien. Geen stinkende wonden maken.’